

<https://doi.org/10.70265/GMJR4705>

ЕВРОПА НА РАЗЛИЧНИТЕ СКОРОСТИ И ВОЕННАТА СИГУРНОСТ НА БЪЛГАРИЯ

Илия Ценов

EUROPE AT DIFFERENT SPEEDS AND BULGARIA'S MILITARY SECURITY

Iliya Tsenov

Резюме: Статията разглежда проблемите пред Европейския съюз (ЕС) в задълбочаващата се международна несигурност. Акцентът се поставя върху турболентните отношения между Европа и САЩ. Разглеждат се варианти за оптимални решения и възстановяване на доверието. В променящата се глобална сигурност се анализират гледните точки и възможности за съгласуване. На този фон се поставя и основната точка – внимание към сигурността на ЕС след десетилетия на „Мека сила“.

Ключови думи: Европейският съюз, различни скорости, конфронтация, предизвикателства, военна сигурност

Abstract: The article examines the problems facing the European Union (EU) in the context of deepening international uncertainty. The emphasis is placed on the turbulent relations between Europe and the United States. Options for optimal solutions and restoration of trust are examined. In the changing global security, the perspectives and opportunities for coordination are analyzed. Against this background, the main point is put - attention to the security of the EU after decades of "Soft Power".

Keywords: European Union, different speeds, confrontation, challenges, military security

УВОД

Защитата на националната сигурност (НС) се изразява в две основни направления – на неутрализиране на външните и вътрешни рискове и заплахи срещу държавата и гражданите. Наличието на много определения за сигурността често затруднява изследователите, но и ги насочва към по-високо ниво на прецизност в търсене на най-подходящата форма за изпълнение на задачите и постигане на поставените цели. В структурно отношение НС може да се разгледа

като система от различни видове сигурност, които от своя страна имат свои подсистеми и характерни черти. В определението на допълнителната разпоредба в Закона за Държавна агенция „Национална сигурност“ (ДАНС)/ 11.12.2007 г. се посочва, че: *„Национална сигурност е динамично състояние на обществото, при което са защитени териториалната цялост, суверенитетът и конституционно установеният ред на страната, когато са гарантирани демократичното функциониране на институциите, основните права и свободи на гражданите, устойчивото икономическо развитие и благосъстоянието на населението, както и когато страната успешно защитава националните си интереси и реализира националните си приоритети“*. Видно е, че две от основните три направления, а именно териториалната цялост и суверенитетът, са елемент на външната сигурност, където основните звена са дипломатията и въоръжените сили (ВС), а ключово за сигурността, като такава, се посочва икономическото развитие и благосъстоянието на населението.

Целта, която си поставяме с тази статия, е да се формулират предложения за мястото на страната ни при определяне на посоката на развитие на Европейския съюз (ЕС) и значението на военната сигурност.

За постигането на тази цел следва да се решат няколко задачи за дефиниране на националната, икономическата и военната сигурност. Да се разгледат вариантите за развитие на ЕС, като се направят съответните характеристики и да се определи ясно и точно мястото и ролята на различните (големи, средни и малки) страни в тези процеси. Да се направят предложения за действия срещу потенциалните рискове и заплахи.

Обект на изследването са европейските страни и в частност България, а предмет – възможните варианти за развитие и противопоставяне на конкурентите ни от гледна точка на сигурността, и в частност на военната сигурност.

Хипотезата, която се представя, е, че военната сигурност е в пряка взаимозависимост с избора на пътна карта за развитие на ЕС и мястото му в изграждащия се нов свят.

В изследването се използва описание и анализ, сравнение и синтез. Прилага се системен подход при определяне на основните характеристики и се правят прогнози за възможните варианти на развитие, като се формулират предложения за по-висока ефективност при вземане на решенията.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. ЕВРОПА И САЩ – РАЗЛОМ ИЛИ САМО ТУРБОЛЕНТНОСТ

Десетилетия наред Европа демонстрира солидарност, добра воля и само в краен случай „мека сила” в решаването на проблемни ситуации и кризи. След векове на противопоставяне, конфликти и войни, и особено след десетките милиони жертви в двата катастрофални глобални сблъсъка през миналия век, хората като че ли повярваха в разума и възможността да живеят в мир. За съжаление, въпреки рекордните 77 години на относително мирно съвместно съществуване и само „Студена война” в началото на ХХІ век обстановката в света започна бързо да се променя. Човешката памет е предмет на друго направление в науката, но тук само ще констатираме, че тя изигра своята роля, доколкото нещата се завърнаха в „обичайното” си русло, познато ни от хилядолетната история на човечеството. Сега разликата беше в това, че ЕС се оказа тотално неподготвен за новата ситуация и докато в някаква степен успяхме да се справим с финансовата (2008 г.), миграционната (2015 г.) и здравната криза (2020 г.), зелената сделка и най-вече войната в Украйна, и сега в Иран доведоха до това да се говори за нов световен конфликт с трудно предсказуеми последици.

В докладите на Марио Драги (Draghi, 2024) и Енрико Лета (Letta, 2025) се поставят остро въпросите за конкурентоспособността на Съюза и Европейския механизъм за стабилност (ЕМС). Тези документи се явяват еманация на основните проблеми пред страните членки, като се акцентира на геополитическата фрагментация, изменението на климата и демографията. Разбира се, тук могат да се посочат и проблеми като:

- Забавяне на икономическия растеж спрямо Китай, САЩ и Япония;
- Нелоялна конкуренция, не само от Китай, но и от все по-вечето развиващи се страни;
- Силна зависимост от енергоизточници, други суровини и редки елементи, с изключително значение за високотехнологичните производства;
- Все по-трудното положение в аграрния сектор, страдащ от прекомерните изисквания и недостатъчно субсидиране;
- Изключителната конкуренция в информационно-комуникационните и космическите технологии.

Тези и редица други сериозни слабости показват, че ЕС не може, поне засега, да се справи със сериозните предизвикателства и няма ясна концепция за мястото си в нахлуващия много-полусен свят. Това стана

съвсем ясно след конфликта в Украйна и загубата на евтините ресурси от Русия, които всички бяха приели като даденост. В момента продължава тенденцията да се свива делът на Съюза в световната икономика и въпреки че все още сме втори след САЩ и преди Китай, трендът не е в наша полза. Това отдавна е известно на всички, но сега се използва от администрацията на президента на Съединените щати Доналд Тръмп, който се превърна в олицетворение на политиката, налагана през последните години, Америка да се откаже от ролята си на световен полицаи. Особено важно е да се освободим от илюзията, че това е временно състояние, предизвикано от управляващите сега във Вашингтон. Това, което прави Тръмп, е не особено дипломатично представяне на новата политика на САЩ, насочена към съперничеството и с Китай, докато Европа следва да отдели необходимите ресурси за собствената си отбрана. В този контекст усилията на досегашния глобален лидер, ако иска да остане такъв, ще са приоритетно насочени към Азиатско-тихоокеанския регион (АТР), Индия, страните от Азиатско-тихоокеанското икономическо сътрудничество (АТИС) и с особено внимание към Русия. В края на миналия век САЩ положиха много усилия да вкарат Китай в Световна търговска организация (СТО), а преди това Хенри Кисинджър беше разиграл „китайската карта“ срещу тогавашния СССР. Сега това се отчита като сериозна грешка, а редица изследователи и анализатори го смятат за провал, довел до събуждането и началото на доминацията на китайския дракон. Сега вече се говори за използване на „руската карта“, как да бъде спечелен Путин, или по-скоро неговият наследник. Както вече посочихме, това не еднократен акт на администрацията на президента Тръмп, и той не е двигател на тези процеси. Новата концепция на САЩ се основава на идеологическите постулати на движението MAGA (Америка отново да е велика). Тези постановки са представени в Стратегията за национална сигурност, където има доста обезпокоителни неща за Европа и света:

- От Европа се изисква „да се изправи на собствените си крака и да действа като група от суверенни държави, проявяващи отговорност за собствената си отбрана“;
- Да се спре разширяването на НАТО, за „всеки, който желае“, защото се е напълнил с не-европейци;
- Нормализиране на отношенията с Русия и прекратяване на войната в Украйна;
- Според документа, сегашната политика на Европа ще доведе до *„цивилизационно заличаване на културата на континента в следващите 20 години“*.

Едва ли звучат твърде оптимистично изречените по-скоро от куртоазия думи, че *„Не можем да си позволим да отпишем Европа – това ще бъде само-разрушително за целите на тази стратегия...”*.

От този безпрецедентно критичен тон става ясно, че вече има налице коренно различен подход към съюзниците от другата страна на Атлантика. В Белия дом вече не само е начертана бъдещата политическа линия, но и се прилага. САЩ вече се придържат към новите си приоритети и се отхвърлят досега действащите правила в международните отношения. Многогранната дипломация, провеждана от действащите десетилетия утвърдени международни институции, отстъпва мястото си на решения, приемани в двустранен формат. Повече от ясно е, че сериозни разговори ще има с Китай в икономически план, с Русия в областта на сигурността, а с други страни, в по-голяма, или по-малка степен ще се действа силово, с натиск или дори шантаж. За съжаление ЕС (особено ако е разединен) попада в групата на слабите след разлома в световния ред, за който има сериозен принос и сега следва да носи последствията, но което е по-важно, ще трябва да търси варианти за по-безболезнен изход от създалата се ситуация.

За един по-продължителен период от време международните отношения ще бъдат доминирани от борбата за надмощие между САЩ и Китай, като в това противопоставяне двете страни ще търсят съюзници и пазари, ще има фази на конкуренция, остро противопоставяне и дори конфронтация. В тази надпревара ще има различни писти – икономика и инвестиции, финанси и търговия, и най-вече геополитика. Как Европа ще изиграе картите си, зависи от сегашното, и най-вече следващото поколение лидери, като се има предвид, че по едни или други причини силните на деня – САЩ, Китай и Русия, като че ли предпочитат друг формат и отношения. Все повече се налага становището, че ЕС трябва да се промени, като големият въпрос е в посоката. *„Европа се обръща навътре към себе си тъкмо, когато оформеният до значителна степен световен ред се изправя лице в лице пред тежък сблъсък и в резултат може да погълне всеки регион, не успя да допринесе за оформянето на този нов глобален порядък. По този начин Европа е увиснала между миналото, което се бори да преодолее, и едно бъдеще, което още не е определила“* (Кисинджър, 2015) Ще успеем ли този път, във все по-сложната ситуация, да вземем правилното решение? Ще достигнем ли до истината във философски план и в реални измерения, защото *„Въпросът за истината е същностен за диалектичката логика. В целепологането на истината, в съдържанието на логиката се извежда нейната критериалност за обективен познавателен*

инструментариум на заобикалящата реалност, а оттам и на познанието.”(Дойков, 2010).

В сегашната конфигурация, като че ли водещите геополитически актьори имат интерес да се започнат преговори за Украйна и да се тушират някои от горещите точки в света, за да се създадат условия за промени в организациите, които са изчерпали възможностите и потенциала си. Ще бъде ли сериозен играч в този процес Европа, в голяма степен зависи от самата нея, и разбира се – от европейците.

2. ЕВРОПЕЙСКИЯТ СЪЮЗ НА ДВЕ СКОРОСТИ – ВЪЗМОЖНОТО РЕШЕНИЕ ИЛИ ЗАДЪЛБОЧАВАНЕ НА КРИЗАТА

„Под разруха“ („Under Destruction“)! Под това мото от 13 до 15 февруари 2026 г. в Мюнхен се проведе 62-рата Международна конференция по сигурността. Едно от най-зловещите и стряскащи заглавия, което може да се постави за рамка и водеща тема на конференцията, за да се подчертае реалността и бъдещите рискове и заплахи в следствие на действията на световните супер сили. С участието на 65 световни лидери и над 450 министри на външните работи, отбраната, сигурността, представители на политически и академичните среди се обсъдиха международните отношения в стил „политика на разрушителната топка“ („Wrecking-ball politics“), като основна заплаха за световния мир и глобалната сигурност.

Въпреки че тази година тонът на държавния секретар на САЩ беше по мек от миналогодишната реч на Джей Ди Ванс, критиката към европейските партньори не беше спестена и Марко Рубио почерта, че пукнатината в отношенията от двете страни на Атлантическия океан остава. Добрата новина е, че засега във Вашингтон не смятат да нагнетяват напрежението, което в сравнение с миналогодишните декларации на вицепрезидента за движението в различни посоки и „вътрешния разпад на либерална Европа” си е дипломатическо постижение. Тук определено може да се разгледат отношенията и като въпрос на стил и историческо развитие. От времето на Доктрината „Монро” (1823 г.) до сегашната администрация, американците се опитват да се докажат на света, че искат да си заградят „двора” и да доказват по един или друг начин, че „America First”. Те са за справедливостта и силата на правото, но често прилагат и правото на силата (справка – 250-годишна история).

В своето слово един друг лидер от Северна Америка защити малките и средни страни, въпреки че можеше да застане удобно на страната на силните, и заяви, че и те, и Канада „не са безсилни и имат капацитета да изградят нов ред, който да въплащава нашите ценности – като защита на правата на човека, устойчиво развитие, суверенитет и

териториална цялост на държавите”. Премиерът на Канада Марк Карни демонстрира политическо мъжество и характер, които могат да бъдат пример за европейските лидери в тази трудна за тях ситуация, още повече че държавният секретар Рубио подчерта необходимостта от това съюзниците да станат по-силни. Тук е една от пресечните точки, което пролича в изказванията на Урсула фон дер Лайен, Фридрих Мерц и Киър Стармър. Особено впечатление прави сериозната промяна в поведението на премиера на Великобритания, че не може да има британска сигурност без Европа, и това след като Лондон от десетилетия демонстрира специални отношения със САЩ, което е поредна индикация за бъдещите радикални промени в света.

След като предстои прекрояване на картата на света в съответствие с геополитическите промени, ЕС също следва да коригира поведението си като се потърси възможната основа, а база за това следва да бъде инерцията на все още топлите връзки. Въпреки сериозните критики, в Стратегията за национална сигурност (СНС) на САЩ се посочва *„Не можем да си позволим да отпишем Европа – това би било саморазрушително за целите, които тази стратегия си поставя”*. Освен това страните от Стария континент са преживявали сериозни катаклизми в развитието си, и са се справяли. Това може да се отнесе и сега за мотора на европейската икономика Германия, която има изключително положителен опит от излизане от трудни ситуации.

По-сериозният въпрос е не дали, а как, и по какъв път ще поемат страните от Съюза, защото наред с външните фактори, може би по-сериозни са вътрешните отношения и противоречия. Посочените в първата част проблеми очакват своите решения, а само след преодоляването им ЕС може да има претенции за фактор в бъдещето ново устройство на света. Европа като че ли сама абдикира от своята запазена марка – меката сила, дипломатията, диалога и консенсуса. Дори сега, когато сме в поредния цикъл на тотална конфронтация, историческият опит показва, че хората ще потърсят отново мира. Опитът да се потърси решение в другият край на махалото, където е твърдата, дори груба сила, вече като че ли е позабравен от поколението, което дори не гледа филми за войната. Големият проблем е, че сега отново *„войната заема централно място в историята и живота на хората...”* (Блек, 2001) и *„Войната е организирана дейност...”* (Франс, 2022). Това се разбира от все повече хора по света, но за съжаление в едно социологическо проучване външната заплаха и военната опасност се поставя на първо място от 1% от населението в България.

Сега сигурността наистина е главният проблем за света, но както се посочи по-горе, тя има различни видове и измерения. Дори в най-тежките кризи на Студената война, когато *„Часовникът на страшния*

съд” е отброявал секунди до края на света, дипломатията и здравият разум са надделявали. През януари тази година отброяването е било на 85 секунди от глобалната катастрофа, което още веднъж доказва липсата на меката сила, споразуменията между страните (изтичането на договорите за ядреното оръжие между САЩ и Русия) и добрата воля.

Преди повече от 400 години бащата на международното право Хуго Гроций в своя труд *De iure belli ac pacis* подчертава необходимостта от правното регулиране на войната, за да се запази в следствие мирът. За съжаление въпреки многото договорености и конвенции неговата концепция за *societas humana* (общество на хората) постоянно е подлагана на изпитание през вековете. Последният и може би най-успешен опит за по-продължителен мир се провали за пореден път, но остава надеждата, че когато войната изглежда неизбежна, дори да започне, както казва Гроций, накрая идва мирът. Огромният проблем е, че за хората остава да анализират цената му, която след световните катаклизми през миналия век и новите технологии на сегашния катастрофално нараства и вече не се измерва с пари, а е въпрос за оцеляване на човечеството.

Европа – люлката на световната цивилизация, преминала през тъмните векове на средновековието и възкръснала чрез Просвещението и Ренесанса, сега е изправена пред съдбоносен избор. Ще успее ли да премине през поредното изпитание, и най-вече – как, и кой път ще избере? На единението, за което мечтаеха, работиха и ни завещаха бащите-основатели на Европейския съюз Робер Шуман и Жан Моне, Алтиеро Спинели и Алчиде де Гаспери, Валтер Халщайн и Пол-Анри Спак, или на скорости, групички и поединично. Всъщност идеите за „различно темпо” на интеграцията в Европейската общност не е точно от сега. Още през 70 – те години на миналия век тогавашният германски канцлер Хелмут Шмит и френският президент Валери Жискар д’Естен започват да говорят за възможността да има едно „ядро“ от държави, готови да задълбочат сътрудничеството, докато други могат да се присъединят по-късно. Отново при разширяването след падането на Източния блок, договореностите от Маастрихт и дебатите за еврозоната и редица други случаи се появяват варианти на „мулти-скоростна Европа“.

Особено последователен в тази посока е президентът на Франция Еманюел Макрон, който в редица изказвания говори за „Европа вече е на няколко скорости, затова нека не се страхуваме да го кажем и да го пожелаем!” (Macron, 2017) – част от програмната му реч в Сорбоната на 26 септември 2017 г., както и че „Европа е изправена пред „екзистенциални заплахи“ — геополитически, икономически, технологични и ако ЕС не действа решително, може да умре“ (Macron, 2024) – реч от 25 април 2024 г. Той настоява за по-дълбока интеграция,

стратегическа автономия и реформи, включително идеята за Европа на няколко скорости. В тази посока са и изявленията на редица европейски лидери като премиера на Испания Педро Санчес, бившия председател на Европейския съвет Шарл Мишел, генералния секретар на НАТО Марк Рюте и министър-председателя на Полша Доналд Туск и други, които настояват да се създаде едно „европейско ядро“, „коалиции на желаетите“, „мулти-скоростна Европа“ и т.н. формирания с ясна цел да бъдат преди другите.

За „различни темпове“ има коментари не само за страните, но и в отделните сфери на развитие и политики като например в областта на сигурността и отбраната. В специализирания механизъм за Общата политика за сигурност и отбрана PESCO се говори не за „желание“, а за обвързано с 20 конкретни ангажмента (например редовно увеличаване на бюджетите за отбрана и участие в съвместни проекти). Така се процедира и при редица други общи проекти, като „Военна мобилност“ (наричан „Военен Шенген“ за бързо придвижване на войски през границите) и проекти за морско наблюдение и противоминни способности в Черно море. Най-новата схема за заеми и съвместни проекти на ЕС е финансовият инструмент SAFE за широкомащабни инвестиции в европейската отбранителна технологична и индустриална база (ЕОТИБ), където участва и нашата страна и се прие специална поправка в Удължителния бюджет, за да не загубим правото да участваме в изгодни за ВС проекти.

Това, което предизвиква притеснение, е, че в повечето от изброените по-горе случаи става въпрос за развитие и държави, които да „изтеглят“ останалите. Сега проблемът е за оцеляване и за формиране на група от няколко водещи страни напредващи по-бързо в политиките си, като Германия, Франция, Италия, Испания, Нидерландия и Полша – шестте най-големи икономики в съюза. Съвсем основателно тази идея в този формат за "Европа на две скорости" предизвиква безпокойство по отношение на отклонение от основополагащите принципи на ЕС за обединение и сближаване, тъй като въвежда форма на разграничение между членките. Има различни становища защо се стигна до подобна ситуация, какви и къде са причините, като надделява мнението, че тази концепция е породена от натрупани проблеми при взимането на решения, институционалната уредба и бюджета на ЕС, които търсят решение повече от десетилетие.

На дневен ред вече стоят редица въпроси. Ще се развиват ли процесите в тази посока и каква ще бъде реакцията на останалите страни? Като любопитен факт може да се приеме, че в речта си пред споменатия вече Мюнхенски форум Марко Рубио, за да балансира в някаква степен критиката към европейските си партньори, подчерта дълбоките културно-исторически връзки на Америка с Европа и

призна, че корените им са именно от Старя континент. По ирония на съдбата той спомена великите имена на Данте и Шекспир, Леонардо и Микеланджело за да стигне до „Бийтълс” и „Ролинг Стоунс”, но защо ли нищо за Николай Коперник и Мария Склодовска-Кюри, Лайош Кошут и Шандор Петьофи, Ян Амос Коменски и Франтишек Век.

Европа и досега имаше своите проблеми и разделителни линии, но все повече се налагат квалификации като турбулентност, разлом и вече разруха. В тази все по-засилваща се конфронтация да се лансират варианти за различни скорости, е не само рисковано, но и сериозна заплаха за сигурността на ЕС, и то когато президентът на САЩ Доналд Тръмп за пореден път постави под въпрос не само отношенията в НАТО, но и самото участие на най-моцната страна и армия в блока. Дали блъфтира в негов стил или не, ще покаже бъдещето, но в този момент една от основните, дори най-важната секторна сигурност – военната, е от изключително значение за Стария континент и лидерите на страните следва сериозно да обмислят действията си, дали това е решение или задълбочаване на кризата.

3. ВОЕННАТА СИГУРНОСТ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ И БЪЛГАРИЯ В ПРОМЕНЯЩИЯ СЕ СВЯТ

Като един от основните елементи на националната сигурност се приема, че военната сигурност е състояние, при което за държавата няма опасност от военна заплаха, нападение или въоръжена агресия, и е в състояние да отбранява суверенитета, териториалната цялост и населението си със своите въоръжени сили. Чрез нея страната следва да има способности да предотвратява конфликти, да неутрализира военни рискове, както и да управлява военната среда и да противодейства на всякакви външни заплахи, както и на международния тероризъм, сепаратизъм и трафик на оръжия.

Отделните сектори на системата за националната сигурност (НС) са в постоянна връзка и взаимодействие. Като база за всички надстроечни явления икономиката е в основата и на военната сигурност. Както посочва проф. Васил Проданов *„сигурността на една система се състои: първо, в нейната способност да се съхранява и при промяна на средата, условията, обстоятелствата, от които тя зависи; второ, да функционира и да се развива оптимално, т.е. при най-малък разход на ресурси”* (Проданов, 1995). Няма как да говорим за каквато и да е дейност, без да се осигурят необходимите ресурси, за да може да функционират организациите, особено държавата, като най-голямата такава. В този смисъл *„сигурността може да се разгледа като комплекс, като потребност и като динамична устойчивост”* (Слатински, 2000). Нивото на сигурност е в основата на развитието на обществото и държавата, по аналогия с Пирамидата на Маслоу, за

човека, като тук рисковете и заплахите следва да се отнесат към развитието на икономиката. Основните изисквания към икономическата сигурност са насочени към запазване (относително) на стопанската самостоятелност на страната и постоянното разширяване на способностите ѝ да се вземат решения в съответствие със собствените ѝ интереси. Така следва да приемем, че: *„Икономическата сигурност може да бъде определена като устойчивост на националната икономическа система спрямо външните и вътрешни рискове, проявяваща се в нейната способност да неутрализира източниците на заплахи и да минимизира щетите, настъпили вследствие на реалните въздействия с икономически характер.“* (Николов, 2023).

В световен план се налага становището, че де-глобализацията се отразява на икономическия растеж, повишаване на инфлационните процеси и нарастване на икономическата поляризация. Влиянието на военните конфликти на световните финанси и борси е очевидно, като по-съществено се отразява на енергийния, транспортния, туристическия и редица други сектори. Променят се нагласите и изискванията към военнопромишления комплекс (ВПК), а оттам – и интересът на големите инвеститори. По различни информации Израел е доставил над 300000 снаряда в Европа, което след ескалацията на напрежението в Близкия Изток се променя. Така стои и въпросът с доставките на оръжие от Северна Корея за Русия, совалките на гиганта Райнметал в различни страни (включително и България) и т.н. Следва да се отчете взаимовръзката между регионалните конфликти, глобалните процеси в световната икономика и стратегическото значение на страни като България, като е важно да се използва по възможно най-прагматичния начин. Въпреки че нашата икономика е силно зависима и уязвима в много направления, при правилен подход и използване на европейските механизми може да се постигнат сериозни резултати. Още при победата на президента Тръмп на изборите, Еманюел Макрон в редица изявления без излишен ефимизъм и не съвсем дипломатично направи заявка от името на Европа, че тя не може да бъде тревопасно животно в света на месоядните. Френският президент и редица други европейски лидери и сега се опитват да държат ЕС на необходимото ниво, и то не без основание. Проблемите не са само за Брюксел, а за целия свят, но Европейският съюз все още си остава втора икономическа сила преди Китай (КНР), а средният брутен вътрешен продукт (БВП) на глава от населението е около 35000 долара, срещу 14000 за КНР. Държавния дълг в Евросъюза е 82%, а в САЩ над 125% от БВП. През следващите две години се очаква германската икономика да има ръст от 1.2%, а инфлацията да падне от

2.3% на 1.9%, като публичните разходи се увеличават в две основни направления – отбрана и инфраструктура.

Въпреки превъзходството на Америка, анализирайки наличните данни следва да се отчете, че европейските страни направиха сериозна преоценка на политиката и приоритетите си. Притиснати от обстоятелствата на войната в Украйна и декларациите на САЩ за постепенно оттегляне се стигна до преосмисляне на отношението към сигурността и отбраната на Стария континент. Планирани бяха допълнително 800 млрд. евро за военната сфера. В създадения нов механизъм SAFE за осигуряване на заем от финансовите пазари се предвижда да се разпределят 150 млрд. евро (от които 3.2 млрд. евро за България). На срещата на върха на НАТО в Хага (юни 2025 г.) се реши военните бюджети на страните от Блока да станат 3.5% и 1.5% от БВП за комуникации, киберотбрана и логистика. Очевидно в резултат на турбулентните сътресения в света Алианса тръгва по един нов път, в който неизвестните и опасностите ще са постоянен спътник на страните до успокояване на ситуацията и изграждането на новия ред.

Алтернативите се очертават да бъдат в различни посоки – Индия и Южна Америка, бързо развиващите се нови икономики, Австралия и разбира се Китай, като всички тези направления крият и своите рискове. В началото на 2026 г. се постигна споразумение за свободна търговия с Индия. Митата на Доналд Тръмп принудиха света да търси варианти за колаборации на досегашни конкуренти. ЕС вече има достъп до 1.4 милиарда потребители, а петата икономика в света е по-близо до Европа, технологиите и военната индустрия в момент, когато традиционният контрагент Русия е ангажиран със собствените си проблеми. Според Изследователския институт на Техническият университет на Джорджия основните европейски отрасли, които ще спечелят, са информационните технологии и авиоиндустрията, фирмите за производство на торове и електроуреди. Индия се очертава да стане най-големият търговски партньор, като оборотът надхвърля 140 млрд. долара. От особено значение за нас е, че се сключи и пакт в областта на отбраната за сътрудничество в борбата срещу тероризма и индийски фирми ще участват в механизма SAFE, като се има предвид, че премиерът Нарендра Моди потвърди увеличаването на бюджета на страната с 15% и достигането на 85 млрд. долара.

Договорът на ЕС и Меркосур, южноамериканския търговски блок, съставен от Аржентина, Бразилия, Парагвай и Уругвай и Австралия също показват, че динамиката на промени в международните отношения продължава. Обръщайки се към австралийския парламент, председателят на Европейската комисия Урсула фон дер Лайен описа свят, който е „суров, жесток и безмилостен“, и призова за ограничаване на зависимостта от страни

като Китай за критичните суровини. „Не можем да бъдем прекалено зависими от нито един доставчик за толкова важни суровини, и точно затова се нуждаем един от друг“. Въпреки сянката на скандала с подводници между Франция и Австралия („кризата с AUKUS“), обстоятелствата налагат отношенията в пренареждащия се свят да бъдат максимално гъвкави.

Освен в търговията дълбочинни промени се налагат и в областта на транспорта и логистиката. Еврокомисията излезе с инициатива да се форсира изграждането на транспортната инфраструктура за придвижване на войски и военно оборудване или т.н. „военен Шенген“. Поради недостатъчния капацитет и редица други проблеми като междурелсия в Прибалтика и на Пиринейския полуостров се планират над 1 млрд. евро за научни проекти и унифициране на линиите. В тази посока предстои много работа, защото само за прехвърлянето на една дивизия с около 15000 души и 7000 единици техника са необходими 200 влака с над 8000 вагона. В пряка зависимост е и нашата страна, като един от основните маршрути за прехвърляне на хора и оборудване от Южна и Западна Европа към Източния фланг на НАТО. Безпокойство предизвикват разнопосочните послания от различните институции и нива на ЕС и САЩ, като едно от последните изказвания на върховния представител по външната политика Мая Калас и генералния секретар на НАТО Марк Рюте, че не се нуждаем от европейска армия и че Европа не може да се отбранява без американска подкрепа. В същото време в последните си изявления президентът Тръмп за пореден път критикува съюзниците си, нарича ги страхливци и отново говори за излизане от Алианса. В тази сложна и напрегната ситуация, малките страни като България следва да направят своя избор.

Мястото и ролята на нашата страна става все по-значимо на фона на усложняващата се обстановка в света и региона. Ясно е, че сигурността не е даденост и икономическите и военните ѝ аспекти са на дневен ред. Въпреки че имаше и известни резерви относно ресурсите, които се предоставят за реформи и превъоръжаването на ВС, като цяло този процес беше приет от обществото, защото на всички е ясно през какви изпитания преминаха хората, ангажирани с отбраната и ВПК. *„Най – голямата цена за приемането на България в НАТО плати Българската армия. Нито една друга държавна структура или секторна политика – полиция, органи за сигурност, образование, или здравеопазване, претърпя такива кардинални съкращения.“* (Запрянов, 2025) Именно затова сега е жизнено необходимо да се вземат сериозни и отговорни решения, и най-вече да се изпълнят. След като по трите мега-проекта на превъоръжаването на въоръжените ни сили отбелязахме значителен напредък – на разположение на ВВС се вече 8 самолета F-16 Block 70, в Сухопътните войски пристигат първите

„Страйкър”-и, а във ВМС вече се работи по втория многофункционален патрулен кораб, е време и за другите проекти. С одобрените над 3.2 млрд. евро по инструмента SAFE се очакват 7 „минни ловци”, модерни зенитно-ракетни комплекса IRIS-T, брегови противокорабни ракетни комплекси и редица друга съвременна бойна техника. Освен по споменатия механизъм SAFE, се очакват финансови средства по инструмента EDIP, както и по Европейския фонд за отбрана и по няколко двустранни споразумения. Едни от основните направления, по които ще се правят инвестиции, са при производството на боеприпаси (сделката с германската компания „Райнметал“ за 1 млрд. евро), производството на безпилотни летателни апарати и антидрон системи, ремонт и поддръжка на новата техника, и то не само у нас, но и в съседните страни. В момента 18 наши фирми са проявили интерес към използването на евро-фондовете само за производство на дроне, като те могат да се използват не само в армията, но и в други сфери на сигурността и стопанството, за да сме подготвени за промените, които ни предлага бъдещият свят.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Изводът, който може да се направи, е, че във все по-променящата се външна и вътрешна среда за сигурност следва да изграждаме и развиваме, от една страна собствени си сили за отбрана и способности, но успоредно с това да имаме ползотворно сътрудничество със съюзници, на които може да се разчита. Сериозните проблеми пред Европейския съюз във все по-сложната международна обстановка на конфронтация и задълбочаващи се противоречия на глобално ниво налагат вземането на отговорни решения за военната сигурност, за която се установи, че е в пряка взаимозависимост с избора за развитие на ЕС и мястото му в изграждащия се нов свят, с което се доказва поставената хипотеза. Повече от ясно е, че за повишаване на нивото на военната сигурност е необходимо да се координира дейността на националните институции и всички органи, свързани пряко или косвено с националната сигурност, да се използват ефективно наличните ресурси и механизми за финансиране, за да бъдем подготвени за предизвикателствата, които ни предстоят.

Една от най-влиятелните икономическа и социална организация, като ЕС, да премине в тази непредвидима ситуация в света, когато десетки международни институции губят по едни или други причини своето влияние на „различни скорости”, едва ли е най-доброто решение, което изисква сериозен дебат. Може би е дошло времето да си припомним заветите на радетелите на Обединена Европа и да се чуе гласът на малките и средни страни, както призова лидерът на една друга, наистина демократична страна отвъд Атлантика.

ЛИТЕРАТУРА:

- Блек, Дж. (2001). *Военно дело 1660 – 1975*. СОФИ–Р. (с. 17).
- Дойков, Й. (2010). *България във Варшавския договор и в НАТО*. Парадигма. (с. 133).
- Допълнителна разпоредба към Закон за Държавна агенция „Национална сигурност”. (2009). *Държавен вестник*, (93). Обн. 24 септември 2009 г.
- Запрянов, А. (2025, 25 април). в. *Българска армия*.
- Каменаров, С. (2026). Доктрината „Тръмп-Ванс”: Новата външнополитическа стратегия на САЩ. *Списание Геополитика*, (2).
- Кисинджър, Х. (2015). *Световен ред*. Труд.
- Николов, Н. (2023). Икономическата сигурност: Важен елемент на националната сигурност. *Научни трудове на Факултета по икономически и социални науки*, 357. Пловдивско университетско издателство.
- Проданов, В. (1995). Вътрешната сигурност и националната държава. *Военен журнал*, (2), 18–19.
- Рауфоглу, А. (2026, февруари 17). Европа е "скъп съюзник", но трябва да се промени. Какво постигна речта на Рубио в Мюнхен. *Свободна Европа*. <https://www.svobodnaevropa.bg>
- Слатински, Н. (2000). *Измерение на сигурността*. ИК „Парадигма“. (с. 11).
- Франс, Дж. (2022). *Войната. Възходът на западната военна мощ*. Сиела. (с. 14).